

9. DEL WELFARE AL WORKFARE. DE L'ESTAT DEL BENESTAR A L'ESTAT DEL TREBALL.

El suplement *Negocios* del diari El País del diumenge 31 de Maig tingué com a portada una fotografia d'una família de classe mitja nord-americana, pare, mare, fill i filla, davant de la seva nova casa amb jardí situada en una zona residencial urbana. Els quatre integrants de la família estan d'esquenes a la fotografia i mirant frontalment la façana de la seva nova adquisició; la foto ens transmet la idea d'un nou horitzó, d'una vida familiar que comença i que tindrà aquest habitatge com un dels seus escenaris principals. La fotografia ens aporta molta informació socioeconòmica, moltes idees relatives al context i a la forma de vida que la classe mitja, un dels principals pilars de l'Estat del benestar, desenvolupa (a la foto podem veure també el front d'un cotxe, amb el que el fotògraf dona a entendre que és el principal mitjà de locomoció de la família i per extensió de les famílies del mateix tall socioeconòmic). L'adquisició d'una casa és l'indicador diferencial que significativament ha assenyalat en la història dels Estats del Benestar occidentals l'augment de la capacitat adquisitiva d'àmplies masses de població, les quals, en comparació a generacions anteriors, han millorat els estàndards i la qualitat de vida notablement.

La fotografia té a sobre un rètol "Adiós clase media, adiós", deixant clar quin és l'editorial del suplement: la substitució progressiva de la classe mitja per una altra que el mateix diari ha anomenat, utilitzant el qualificatiu d'una estudiant que així va definir la seva situació i la del seu entorn: la classe dels "mleuristes". L'article central del suplement porta com a títol el mateix de la foto de la portada i com a subtítol "La recesión golpea con dureza el principal sustento del Estado de bienestar" (la classe mitja). La classe mitja distingeix, segons l'article, els Estats desenvolupats dels altres ja que, *los países dejan de ser pobres no por el puesto que ocupan sus millonarios en el ránking (...), si no por la extensión de su clase media.*

Des de que la recessió va començar a finals de 2008 han sorgit repetidament en diferents mitjans i publicacions anàlisis sobre el fet que les actuals generacions tindran, per primer cop després de la II Guerra Mundial o de la Guerra Civil Espanyola, un nivell de vida més baix que el de les generacions antecessores. La generació "mleurista" combina ser la més preparada a nivell formatiu (màsters, idiomes...) amb l'edat d'emancipació i autonomia econòmica més tardana, uns 30 anys de promig. És una generació, com afirma l'article, *low cost*, que compra a IKEA, viatja amb Ryanair i vesteix amb roba de Zara; és una generació urbana, sense propietats i de consum estandarditzat a baix preu, que pot comprar a un mercat de béns adaptat als nous patrons de vida i a la renovada capacitat adquisitiva de les poblacions.

El mercat de treball és en gran part responsable de l'actual situació, independentment de la recessió econòmica o la crisi. Des dels anys 90 s'ha practicat a l'Estat Espanyol una clara polarització del mercat de treball, que està conformat pels que tenen contracte fix i una àmplia i creixent majoria de persones amb contractes parcials o temporals que viuen en una discontinuïtat o intermitència pel que fa als ingressos que s'anomena precarietat laboral. Andrea Fumagalli, en el seu llibre *Bioeconomia e capitalismo cognitivo*¹⁶³, divideix les noves categories d'estatut laboral en cinc diferents:

I) Treball assalariat manual i intel·lectual. Treball dependent. En el capitalisme cognitiu el treball assalariat és només una de les tantes tipologies de prestació laboral. Assistim a una superació parcial de la tradicional figura del treballador assalariat dependent amb contracte indefinit per formes laborals cada cop més precàries.

II) Treball autònom. Per treball autònom s'entén: aquelles prestacions laborals que permeten marges de discreció sigui pel que fa als continguts del treball en si que en el tocant a les decisions relatives a la pròpia activitat, en termes de remuneració i de temps de treball.

III) Parasubordinació. El treball parasubordinat representa la síntesi entre el treball autònom i el treball dependent: des d'un punt de vista formal no es pot adscriure a formes de treball subordinat o dependent, amb pagaments estables i fixes baix la forma del salari. Des d'un punt de vista efectiu i real amaga alts nivells de prescriptivitat de les tasques, amb un sol cap directiu i lloc de treball fixes.

IV) Treball de cura i treball servil. Tot el treball necessari i de suport que funciona com a corol·lari de la prestació laboral directa. des de l'educació a la sanitat, a la justícia, a la cura de l'ambient, a la seguretat, etc, garantits fins no fa molt per l'estructura estatal

V) Treball Femení. Podem parlar d'un "esdevenir dona del treball". Avui en dia a la producció, les facultats afectives, relacionals i comunicatives de les dones, patrimoni secular desenvolupat a l'àmbit familiar, han esdevingut avui a tots els efectes les noves variables que defineixen la prestació laboral en el capitalisme cognitiu.

A aquestes formes d'estatut laboral hi hem d'afegir, per a una comprensió exhaustiva de l'actual règim laboral les tipologies de contracte: a temps parcial, d'aprenentatge i en pràctiques, temporal i per obra i servei. La contractació temporal va ser reconeguda, com afirma Emmanuel Rodríguez al llibre *El gobierno imposible*¹⁶⁴, per primer cop a "El Estatuto de los Trabajadores" de

---

163 Andrea Fumagalli, *Bioeconomia e capitalismo cognitivo. Verso un nuovo paradigma di accumulazione*, Carocci Editore, Roma, 2007.

164 Emmanuel Rodriguez, *El gobierno de lo imposible: trabajo y fronteras en las metrópolis de la abundancia*, Ed. Traficantes de Sueños, Madrid, 2004.

1980, que encara que limitava la seva aplicació a alguns casos especials, se va convertir en la prioritat de tota legislació posterior¹⁶⁵.

Les causes de la precarietat no són només relatives a la reforma neoliberal que s'estén de forma clara a partir de l'arribada al poder de Margaret Thatcher i Ronald Reagan, sinó també al refús massiu del treball i dels contractes fixes que els moviments socials expressen a partir de finals dels 60. La precarietat ha produït en la seva vessant més extrema treballs neoesclavistes o en negre desenvolupats fora de la legalitat en la majoria dels casos per força de treball migrant, que s'encarrega normalment d'aquest tipus de treball ja sigui agrícola, principalment masculí, o sexual, principalment femení. Fora de l'àmbit estrictament laboral trobem també altres formes de precarietat extrema en el cas de les persones amb diversitat funcional i la seva obligada dependència de la família o de les residències (recentment corroborada per les formes d'inclusió diferencial de l'anomenat quart pilar de l'Estat del Benestar o Llei de Dependència), en la impossibilitat d'aquestes persones de desenvolupar una vida independent (com s'ha exposat anteriorment) que viola la Convenció del Drets Humans de la ONU.

Per explicar com hem arribat a l'actual situació cal traçar una genealogia que comença en el 68. El maig del 68 va ser el primer cop en la història que estudiants i treballadors lluitaren no per reformes salarials i menys hores de treball si no directament per explicitar un refús del treball assalariat per sé. Estudiants i treballadors entengueren quin era el paper del treball i de la Universitat en la reproducció d'un sistema socioeconòmic i d'una estructura de classes que denotava un repartiment de la riquesa desigual a més de condicions de vida molt difícils d'assumir per a moltes de les capes de la població mundial. És destacable com a països com França, Estats Units o Alemanya (encara que la magnitud de les mobilitzacions del 68 va ser global, present a moltes de les universitats de les grans ciutats dels cinc continents), amb Estats del Benestar molt desenvolupats i per tant, amb classes mitjanes massives de les que els estudiants formaven part, tinguessin revoltes en contra dels contractes fixes. En aquell moment és demandava no hipotecar la pròpia vida amb un contracte fix, cosa de la que el mercat ha sabut aprofitar-se perversament com demostren les actuals dades del mercat de treball per exemple al nostre país, i es demandava també poder desenvolupar la pròpia subjectivitat fora de les constriccions i de la dinàmica del treball assalariat. És ben cert que el 68 no va ser capaç d'expressar línies polítiques clares que exigissin més flexibilitat laboral al mateix temps que garanties socials. Al 68 els temps estaven ja madurs per entendre que calia una gran transformació de la reproducció social, dels usos del temps de la vida quotidiana, dels rols de gènere, de les pràctiques mediambientals, de la sexualitat, del refús de la guerra; per contra, els temps no eren el suficientment madurs com per articular demandes que han sorgit posteriorment del que s'anomena "flexseguretat", o el que seria sinònim, un dret a la vida que no passi necessàriament per formes de

---

¹⁶⁵ Alguns de les lleis i decrets més importants són: Estatuto de los Trabajadores del 10 de marzo de 1980; Real Decreto 1992/1984 de 31 de octubre por el que se regulan los contratos en prácticas y de formación; Real Decreto 1991/1984 de 31 de octubre por el que se regula la contratación temporal; Real decreto 488/ 1998 y Real Decreto 2270/1998 sobre contratos de formación y contrato de duración determinada respectivamente.

treball assalariat. L'objectiu d'un sistema de seguretat flexible consisteix en la possibilitat d'entrar i sortir del mercat de treball en funció no només de les necessitats d'aquest si no de les pròpies, i consisteix també en admetre que la riquesa és el conjunt de l'activitat social i no només les activitats que el mercat valoritza econòmicament¹⁶⁶. En paraules d'Andrea Tiddi no és el mateix la flexibilitat del treball respecte les necessitats de la vida, això seria la "flexseguretat" de la que parlem, que l'actual règim de *workfare* en el que la flexibilitat de la vida s'adapta a les exigències del treball. Existeix segons Rodríguez, (2003) a l'interior d'aquesta apropiació perversa del capital de les demandes de refús del treball del 68, *un residu genètic inassumible pel sistema: la possibilitat d'invertir els termes i subordinar l'activitat laboral a la potència d'un desig infinitament més productiu*.

Per sintetitzar definirem el *workfare* com un model de gestió del treball, que s'aplica per mitjà del principi de coacció activa del salari i de la reducció de les possibilitats de vida en el no treball. El *workfare* neix després del final de la crisi de l'Estat del Benestar o Keynesià, després del desmantellament de la legislació laboral que aquest implicava. El *workfare* significa la reducció dels marges de cobertura de l'Estat de Benestar, l'elevació constant de les taxes de benefici empresarial i una relació salarial discontinua que depèn dels períodes d'activitat i inactivitat del mercat de treball. El *workfare* neix immediatament després del decliu del *welfare*.

L'Estat del Benestar va ser creat després de la II Guerra Mundial. La misèria de la guerra i la memòria de les situacions de pobresa després del crack del 29 obligaren a pensar en un pacte social que rebé el nom de Keynesianisme, ja que fou creat per l'economista John Maynard Keynes. L'estat keynesià es caracteritza fonamentalment per la intervenció reguladora de l'estat en el mercat. L'estat és el responsable de la reproducció de la vida social i per tant de garantir l'existència de les persones. L'economia política keynesiana desfà la teoria clàssica de que el mercat per si mateix tendeix per si mateix a l'equilibri ja que, segons Keynes, la regulació del mercat depèn de factors que es troben més enllà de l'oferta i la demanda i ha de ser l'Estat l'encarregat de vetllar per aconseguir el citat equilibri a través de polítiques públiques. No és l'objectiu d'aquesta recerca explicar en detall com funcionava el keynesianisme però si és necessari dir que aquest va ser el fruit d'un pacte social nascut en un context històric, la postguerra, i productiu, la producció fordista o treball material de fàbrica, que ha canviat substancialment. El keynesianisme va ser la bandera dels Estats socialdemòcrates que governaren durant els anys 40, 50 i 60, i començà el seu decliu a partir de la crisi del 1973, a l'Estat Espanyol uns pocs anys després, quan directius i legislacions laborals començaren a aplicar noves formes contractuals.

Rodríguez sintetitza en sis punts les línies generals del *workfare* a l'Estat Espanyol:

a) La contractació temporal es reconeix per primer cop al "Estatuto de los Trabajadores" de 1980.

---

¹⁶⁶ Del llibre "El gobierno de lo imposible" (op. Cit.)

b) La Ley 14/1994 regula les empreses de treball temporal. Es completa amb el Real Decreto 4/1995.

c) S'abarateix l'acomiadament i l'adopció pràctica de l'acomiadament lliure es realitza per mitjà de l'ampliació dels casos justificats d'extinció del contracte de treball.

d) Es flexibilitzen jornades de treball, torns, hores extra, mobilitat, etc.

e) La modificació restrictiva de les polítiques públiques de protecció de la desocupació va ser el correlat natural de les facilitats d'executar acomiadaments.

f) La reconversió del mercat immobiliari en un sistema d'inversió per a petits i grans estalviadors.

El *workfare* és el component en l'àmbit del treball d'una sèrie de mesures anomenades neoliberalisme, que fan retrocedir les fites aconseguides amb el pacte social keynesià i que estan encaminades a una forta privatització dels serveis públics i proteccions que aquest va posar a sobre de la taula. David Harvey considera el neoliberalisme com una ofensiva, impulsada (encara que no iniciada) per Thatcher i Reagan i progressivament estesa en diferents graus d'aplicació a tots els indrets del planeta, destinada a mantenir la desigual estructura de classe. En aquest respecte podem afirmar que a diferència del keynesianisme, que si va ser un pacte social, el *workfare* és una imposició que fa funcionar la societat una altra vegada segons els paràmetres de la teoria econòmica clàssica que Keynes refusà després de la crisi del 29 i de la II GM. És el retorn a la idea de que el mercat regula per si mateix, sense intervenció de l'Estat, i condueix a l'equilibri les relacions d'oferta i demanda i el mercat laboral. El *workfare* és antidemocràtic, no respon a un pacte social si no a les necessitats del mercat. És una imposició amb la que ningú sembla estar d'acord.

L'actual crisi i les mesures intervencionistes per salvar la banca ens donen una prova històrica de que el neoliberalisme no era la solució ja que no s'acompleixen les seves promeses d'autoregulació. Amb això no volem dir que s'hagi de tornar a l'Estat Keynesià, però si trobar un pacte social adaptat a la natura del postfordisme o capitalisme cognitiu.